NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Helsingissä 26.10.2023

Lausunto Hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta (HE 75/2023), erityisesti koulutusta koskevien etuuksien osalta

Sivistysvaliokunta, eduskunta

Nuorisotutkimusseura ry kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta (HE 75/2023). Lausuntopyyntö kohdistui koulutusta koskeviin etuuksiin. Pyrimme lausunnossamme keskittymään ehdotusten vaikutuksiin nuoriin ja heidän elämäänsä (Nuorisolaki 1285/2016 kolmannen pykälän mukaan alle 29-vuotiaat).

Nuorten elämänvaiheeseen liittyvät monet tuen tarpeet

Ehdotettujen etuuksien indeksijäädytyksien vaikutukset nuorten kouluttautumiseen ja elämään tulisivat olemaan laaja-alaiset ja pitkäaikaiset. Nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen sisältyy keskeisiä siirtymiä kuten koulutuksen päättäminen, omilleen muuttaminen, työelämään siirtyminen, perheellistyminen ja vanhemmaksi tuleminen. Näiden siirtymien hyvä toteutuminen on yhteydessä hyvinvointiin (Pulkkinen, Laine & Pitkänen 2023). Lisäksi siirtymien toteutumisella tai toteutumatta jäämisellä on pitkäaikaiset vaikutukset nuoren sekä hänen mahdollisen puolisonsa ja lastensa elämään. Biologisista syistä perheen perustamiseen on painetta nuoressa aikuisuudessa eli samaan ajankohtaan koulutuksen päättämisen ja työelämään siirtymisen kanssa.

Lakiehdotuksessa käsitellyistä etuuksista nuorten kouluttautumista koskettaa erityisesti opintotukilain määräämät etuudet (opintoraha ja huoltajakorotus, oppimateriaalilisä) sekä kuntoutusetuuksista nuoren kuntoutusraha ja ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusraha. Koulutusta koskevien etuuksien

arviointi ei kuitenkaan ole mielekästä tarkastelematta sekä samanaikaisten muiden tukien että peräkkäisten tukien kokonaisuutta. Aikuisuuteen siirtymävaiheessa suuri osa nuorista tarvitsee useita yhteiskunnan etuisuuksia yhtä aikaa ja/tai peräkkäin. Lisäksi nuorissa perheissä molemmat huoltajat voivat olla tuensaajia. Nuoret voivat olla pitkään perustason etuisuuksien varassa, koska heillä ei ole vielä ollut mahdollisuutta ansiosidonnaisten etuuksien ehtojen täyttämiseen.

Lakiehdotuksen perusteluissa (s. 22) todetaan, että "Indeksitarkistukset jäädytysten toistuessa vuosittain vaikutukset kumuloituvat ajallisesti. Näin ollen muutos – etuuden reaalisen tason lasku – koskettaa enemmän niitä, jotka saavat etuutta pitkäaikaisesti. Lisäksi jos henkilö tai kotitalous saa useampia jäädytyksen piirissä olevia etuuksia, vaikutus kertaantuu." Lakiehdotuksen tiedetään tällä perusteella vaikuttavan voimakkaasti nimenomaan nuoruusiässä oleviin ihmisiin, sekä heistä erityisesti niihin, joilla on eniten tuen tarvetta.

Hallituksen talouspolitiikan painopisteet ovat taloudellinen vakaus, työllisyys, talouskasvu sekä hyvinvointipalvelujen turvaaminen (s. 5). Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi nuorten tukeminen siirtymävaiheen yli on ensi arvoisen tärkeää, jotta Suomessa on vastaisuudessa hyvinvoivia ja toimintakykyisiä ihmisiä työelämässä. Tulevaisuuden huoltosuhteenkin takia nuorten perheiden toimeentulon ja hyvinvoinnin varmistaminen on keskeistä; nuorien perheiden kokonaistilanne vaikuttaa syntyvyyteen. Lapsilisään ehdotetut korotukset eivät juurikaan tasapainota ehdotettuja muutoksia, eivätkä auta tavallisia pieniä nuoria perheitä, koska uudistukset kohdistuvat lähinnä suuriin ja yksinhuoltajaperheisiin.

Osa nuorista tarvitsee kuntoutusta aloittaakseen opinnot tai pystyäkseen suorittamaan ne loppuun. Osa nuorista tarvitsee kuntoutusta äkillisen sairauden ja onnettomuuksien takia, mutta kuntoutuksen tarve voi johtua myös pidemmän ajan kuluessa kasautuneista ongelmista oppimisessa, mielenterveydessä tai sosiaalisissa suhteissa. (Gretschel & Myllyniemi 2017; Kivijärvi ym. 2020). Nuoruusikä on elämänvaihe, jossa sekä ennalta ehkäisevä että korjaava apu voivat olla vaikuttavampia kuin myöhemmissä ikävaiheissa. Taloudelliset paineet heikentävät palautumista, toipumista ja kuntoutumista. Yhteiskunnan tuella voi olla pitkäaikainen vaikutus siihen, kykeneekö henkilö kouluttautumaan sekä toimimaan ehkä koskaan työelämässä.

Aikuiskoulutustuki näyttäytyy nuorille mahdollisuutena myöhemmin vaihtaa alaa yhteiskunnan muuttuessa sekä oman elämän yllättävissäkin käänteissä. Aikuisuudessa alan vaihtamisen sekä lisäkouluttautumisen mahdollisuudella on merkitystä nuorten aikuisten hyvinvoinnin sekä elämän suunnittelun kannalta.

Polarisaatio lisääntyy

Opiskelijoiden taloustilanne on jo tällä hetkellä hankala. Opintoraha ja asumistuki eivät monien nuorten kohdalla riitä elinkustannusten kattamiseen edes tällä hetkellä. Tukien indeksikorotusten jäädyttäminen heikentää tilannetta, koska korkea inflaatio nostaa elinkustannuksia edelleen ja ostovoima vähenee. Mainittakoon, että perusteluissa (s. 20) korkein opintoraha on 279,38 euroa kuukaudessa ja indeksijäädytyksen vaikutus vuonna 2027 olisi 31,70 euroa (11,3 % opintorahasta), mikä on erittäin suuri osuus valmiiksi hyvin pienestä rahasummasta.

Mikäli koulutusta koskevien ja muiden etuuksien indeksikorotus jäädytetään, se lisää opintojen aikaisen toimeentulon lainapainotteisuutta, mikä vaikuttaa todennäköisesti nuorten yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin hakeutua opiskelemaan. Mahdollisuudet ja halukkuus kouluttautua heikkenee erityisesti matalamman sosioekonomisen taustan omaavien nuorten osalta, mikä lisää entisestään eriarvoistumiskehitystä. Koulutuksiin liittyvien etuuksien indeksikorotusten jäädyttäminen heikentää

erityisesti pienitulosten mahdollisuuksia opiskella, ainakaan päätoimisesti. Lisäksi on syytä muistaa, että koulutukseen liittyvät etuudet vaikuttavat sosioekonomiseen asemaan, joka puolestaan on yhteydessä terveyteen jo lapsuudessa ja nuoruudessa (Vaalavuo, Haula & Bakkum 2020, 16).

Sukupolvet ylittävä polarisaatio lisääntyy ehdotettujen etuuksien heikentämisen myötä myös siksi, että varakkaiden perheiden vanhemmilla on monia suoria ja epäsuoria tapoja tukea jälkikasvuaan opiskeluaikana taloudellisesti, kun osalla vanhemmista ei ole mahdollisuuksia tukea lastensa opintoja. Joillakin nuorilla ei ole vanhempia. Työssä käyminen vie voimavaroja opiskelusta. Lisäksi työllä ansaittu raha alkaa pienentää etuuksia tietyn summan jälkeen, mitä vanhempien antama epäsuora tuki ei tee. Lastensuojelun jälkihuoltoon ehdotetut heikennykset lisäävät tätä polarisaatiota kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osalta.

Elämä opintolainan varassa lisää taloudellista epävarmuutta. Laina on maksettava takaisin, vaikka työelämään paluu voi pitkittyä lasten saamisen tai oman sairastumisen takia eikä työnsaannista ole varmuutta. Tavoiteajassa valmistumista palkitseva lainan takaisinmaksun helpotus tukee harvemmin niitä, joilla on heikommat voimavarat ja elämäntilanne. Lainapainotteisuus heijastuu nuoriin ja heidän perheisiinsä pitkään koulutuksen jälkeen; taloudelliset paineet kohdistuvat hedelmällisessä iässä olevia nuoriin.

Myös eri aloille opiskelevien nuorten välille syntyy eroja. Lainan takaisin maksamisen osalta erinomaisesti menestyvät ja kilpailuille aloille hakeutuvat nuoret ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa niihin, jotka päätyvät aloille, joissa on enemmän työttömyyttä tai heikommat tulot. Yhteiskunnassa on tarve kouluttaa työelämän muuttuviin ja osin vielä tuntemattomiin tarpeisiin monenlaisiin töihin kykeneviä työntekijöitä; työllistymisvaikeuksien riskiä ei tule jättää yksilöiden kannettavaksi.

Etuuksien saamisen samanaikainen ja peräkkäinen kasautuminen lisäävät taloudellista niukkuutta ja siten polarisaation riskiä ja syvyyttä. Riskit suurenevat erityisesti niillä, joiden kohdalle tulee työttömyyttä (s. 14) sairauksia tai kuntoutustarvetta sekä naisiin, jotka synnyttävät lapsia (s. 16). Polarisaatiosta voi puolestaan seurata yhteiskunnan segregaatiota ja voimakkaitakin turhautumiseen liittyviä reaktioita sekä hakeutumista samassa tilanteessa olevien alakulttuureihin.

Etuuksien indeksikorotusten jäädyttämisen kokonaisvaikutus tulisi arvioida vielä erikseen suhteessa erilaisiin esimerkiksi terveyden tai etnisen taustan takia erityisempiin ryhmiin kuuluviin sekä maahanmuuttajataustaisiin nuoriin. Lainapohjainen opiskelu voi käytännössä olla vaikeaa ja useampien tukien tarve suurempaa kuin muilla, joten heikennysten kasautumisella voi olla voimakkaita vaikutuksia.

Taloudelliset vaikeudet kuormittavat toimintakykyä ja hyvinvointia

Köyhyys ja taloudellinen epävarmuus kuormittavat. Vastentahtoinen köyhyys kaventaa valinnan mahdollisuuksia sekä heikentää toimintakykyä ja hyvinvointia. Lain perusteluissa on esitetty ehdotusten suoria taloudellisia vaikutuksia, muttei etujen indeksikorotuksen jäädyttämisen seurauksien arviointia mm. henkisen kuormituksen ja yhteiskunnallisen eriytymisen kustannuksista.

Taloushaasteet ja velkaantuminen eivät voi olla vaikuttamatta nuorten hyvinvointiin ja oppimiseen negatiivisesti. Nuorten talousvaikeudet vaikuttavat laajasti elämän eri osa-alueisiin ja on yksi riski koulutuksen keskeyttämisten taustalla (Piha & Sarmia 2020). Opiskelukyky muodostuu toisiinsa vaikuttavista osatekijöistä. Kun opiskelukyvyn osa-alueena taloudellinen tilanne heikkenee, vaikuttaa se myös nuoren mahdollisuuksiin edetä opinnoissaan.

Maailmassa on paljon huolta ja epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä, jotka vaikuttavat nykynuorten hyvinvointiin. Epävarmuus tulevaisuudesta kuormittaa (Haikkola ym. 2022). Ongelmien kasautumisen välttämiseksi, erityistilanteisiin olisi syytä varautua pitkällä aikavälillä. Mm. korona-aikana toimeentulon vaikeudet olivat yhteydessä nuorten kokemaan heikompaan elämäntyytyväisyyteen (Lahtinen ym. 2002). Pandemia lisäsi taloudellisen tyytyväisyyden ääripäitä ja syvensi olemassa olevia eroja nuorten taloudellisessa tilanteessa (Happonen & Helfer 2023). Korona-aika vauhditti ongelmia, mutta jotkut muutokset johtuvat todennäköisesti perheiden ongelmien lisääntymisestä ja polarisoitumisesta niihin, jotka pärjäävät, ja niihin, jotka eivät pärjää (Jurvanen ym. 2023). Nuorten mielenterveyspalvelujen tarve on suurta ja palveluihin pääsy hidasta ja vaikeaa (Pitkänen ym. 2022). Taloudellisten edellytysten varmistaminen on tärkeä osa kokonaisuutta nuoren hyvinvoinnin tukemisessa. Yhteiskunta voi poliittisin päätöksin vaikuttaa nuorten selviytymiseen ja hyvinvointiin (Suurpää ym. 2022).

Epäoikeudenmukaisuuden kokemus ei lisää yhteiskuntaan kiinnittymistä

Säästötalkoot eivät kohdistu samalla intensiteetillä kaikkiin ikä- ja ihmisryhmiin. Esimerkiksi se, että tiettyjä indeksikorotuksia ei jäädytetä, vaikuttaa siihen, että tämä ei koske osaa varsin hyvätuloisista eläkkeensaajista. Nuorilta ikäluokilta odotetaan vastuun kantoa vanhenevista ikäryhmistä monin tavoin sen lisäksi, että heidät määritellään taloustalkoiden maksumiehiksi. Epäoikeudenmukaisilta tuntuvat poliittiset ratkaisut eivät lisää ikäluokkien välisen myönteisen yhteistyön ilmapiiriä eikä nuorten ikäluokkien halua vanhuksista huolehtimiseen.

On huomion arvoista, että lakiehdotus vaikuttaisi erityisesti samoihin nuoriin (noin 2003–2004-syntyneisiin), jotka ovat kokeneet jo useita koulutukseen liittyviä uudistuksia koskien mm. opetussuunnitelmaa, digitalisoitumista, ylioppilastutkintoa ja jatko-opintoja. Näihin ikäluokkiin korona-aika osui voimakkaasti sekä koulutuksen että muun elämän osalta. He eivät hyötyneet toisen asteen koulutuksen maksuttomuudesta, mutta sen sijaan he ovat useamman vuoden päivittäin seuranneet vierestä maksutonta opiskelua samalla kun he ovat itse maksaneet kaikki opiskelukulunsa, vieläpä ilman oppimateriaalin kierrättämismahdollisuutta (opetussuunnitelman uudistamisen sekä kirjojen jälleenmyynnin poistumisen takia). Lukuun ottamatta erittäin lahjakkaita oppilaita, pääsykoeuudistus aiheuttaa nuorille entistä enemmän painetta ja epävarmuutta, kilpailu on ainakin nykyisessä siirtymävaiheessa kovaa ja pääsykokeissa pärjäämisen todennäköisyys on nuoremmilla heikompi kuin vanhemmilla ikäluokilla ja alan vaihtajilla. Kyseessä on erityinen ikäryhmä, jonka kohdalla toipuminen koronan jälkiseurauksista olisi syytä varmistaa sen sijaan, että heidät laitetaan jatko-opintojen alussa talouden tasapainottamisen maksumiehiksi.

Nuorten etuuksien jäädyttäminen heikentää muiden hallituksen tavoitteiden saavuttamista

Nuorisotutkimusseura haluaa kiinnittää huomiota siihen, että koulutusta koskevien etujen jäädyttäminen ja sen myötä opiskelijoiden toimeentulon ja opiskelun edellytysten heikentäminen on ristiriidassa hallituksen koulutus- ja osaamistason nostamisen tavoitteiden kanssa. Lakiehdotuksen perusteluissa tuodaan esille, että etuuksien jäädyttämisen negatiiviset vaikutukset kasautuvat niille, jotka ovat useamman etuuden piirissä ja jotka käyttävät etuuksia pitkäaikaisesti.

Lopuksi Nuorisotutkimusseura toteaa, että lainvalmistelussa tulee kiinnittää huomiota siihen, että lyhyet lausuntoajat heikentävät kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa lainsäädäntöön ja tuoda näkökulmiaan mukaan päätöksentekoon. Tämä puolestaan heikentää lainvalmistelun tasoa. Perustoimeentuloon liittyvissä muutoksissa monipuolinen ja laadukas yhteisvaikutusten arviointi useista eri näkökulmista voi ennaltaehkäistä kohtuuttomia seurauksia joillekin yksilöille sekä ihmisryhmille.

Lähteet

Gretschel, Anu & Myllyniemi, Sami (2017) Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Haikkola, L., Laine, R. & Pitkänen, T. (2022). Young People and Subjective Employment Insecurity. Evidence from the Finnish Youth Barometer between 2009 and 2019. Young. DOI: 10.1177/11033088221121528 https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/11033088221121528

Happonen, K & Helfer, A (2023). Pandemia lisäsi eriytymistä nuorten taloudellisissa tilanteissa. Näkökulma 95, 30.5.2023, Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma95

Jurvanen, S., Vihreäsalo, K. Laine, S. & Ahlstedt, E (2023). Nuorten huolta aiheuttava päihteiden käyttö korona-aikana. Teoksessa: Sofia Laine, Eila Kauppinen, Karla Malm & Tommi Hoikkala (toim.) Nuoruus korona-ajan kaupungissa. Tutkimus nuorten vapaa-ajasta, jalkautuvasta nuorisotyöstä ja huolikasaumista. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 242, 189–213. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/2837-kaupungissa

Lahtinen, J., Laine, R., Haikkola, L., Kauppinen E. & Pitkänen, T. (2022). Nuorten tyytyväisyys elämään korona-ajan ensimmäisenä vuonna. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022 (toim. Marjatta Kekkonen, Mika Gissler, Päivi Känkänen ja Anna-Maria Isola). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 22 – 33. tietoanuorista.fi

Kivijärvi, Antti & Aaltonen, Sanna & Forma, Leena & Myllylä, Martta & Rissanen, Pekka (2020) Quality of Life Among Finnish Young Adults Not in Employment or Education. Applied Research in Quality of Life 15, 757–774.

Nuorisolaki 1285/2016. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285

Piha, E. & Sarmia, V. (2020). Nuorten talousvaikeudet koulupudokkuuden taustalla. Diakonissalaitos. https://www.hdl.fi/blog/nuorten-talousvaikeudet-koulupudokkuuden-taustalla/

Pitkänen, T., Tourunen, J., Huhta, H., Kaskela, T., Takala, J., Helfer, A., Jurvanen, S., Laine, R., Larivaara M. &Suurpää, L. (2022). Nuorten mielenterveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa: Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintatavoista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:65. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-169-8

Pulkkinen, L., Laine, R. & Pitkänen, T. (2023). Aikuisuuden siirtymät nuoruusiässä ja niiden toteutumiseen kytkeytyvät psyykkiset voimavarat ja hyvinvointi. Teoksessa Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022 (toim. Antti Kivijärvi). Valtion nuorisoneuvoston julkaisu:119-136. tietoanuorista.fi

Suurpää, L., Huhta, H. & Pitkänen, T. (2023). Läheis- ja yhteiskuntasuhteet mielenterveys- ja päihdeongelmiin apua hakeneiden nuorten resilienssin vahvistajina. Teoksessa Läpi Kriisien. Nuorisobarometri 2022 (toim. Antti Kivijärvi). Valtion nuorisoneuvoston julkaisu: 151-167. tietoanuorista.fi

Vaalavuo, Maria & Haula, Taru & Bakkum, Boris (2020) Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Raportti 4/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-454-7